

Programmipõhine rahastamine rehabilitatsioonis

Haridusmess ja -konverents

"Riik, kohalik omavalitsus ja ettevõtlus hariduses"

28. - 29. jaanuaril 2010

Sotsiaaltöö dotsent Marju Medar

Tartu Ülikooli Pärnu kolledž / www.pc.ut.ee

Rehabilitatsiooniteenus ja liigid

Rehabilitatsiooniteenus on isiku iseseisva toimetuleku, sotsiaalse integratsiooni ja töötamise või tööleasumise sioodustamiseks osutatav teenus, mille raames koostatakse rehabilitatsiooniplaan, osutatakse rehabilitatsiooniplaanis märgitud teenuseid, juhendatakse rehabilitatsiooniplaani täitmist ja hinnatakse täitmise tulemusi.

Rehabilitatsiooni liigid on:

- Kutsealane rehabilitatsioon/ tööalane rehabilitatsioon
- Hariduslik rehabilitatsioon
- Psühhosotsiaalne rehabilitatsioon/ sotsiaalne rehabilitatsioon
- Meditsiiniline rehabilitatsioon

Rehabilitatsiooniteenuseid rahastab Sotsiaalkindlustusamet

Rehabilitatsioonispetsialist ja kliendid

Rehabilitatsioonispetsialist on inimene, kelle töö on suunatud rehabilitatsiooniteenuse saajate iseseisva toimetuleku, sotsiaalse integratsiooni ja töötamise või tööle asumise soodustamisele (sh SKA ametniukud, õppeasutuste pedagoogid, taastusarstid, psühholoogid, tegevusterapeudid, eripedagoogid, õed, füsioterapeudid, sotsiaaltöötajad jt)

Rehabilitatsioonispetsialisti kliendid on:

- lapsed, tööealised ja eakad, kellel on haigusest, traumast, kaasasündinud tervisehäirest tulenev piiratud toimetulek;
- Alaealised õigusrikkujad;
- Eeltoodud sihtgruppide võrgustikuliikmed

Uued suunad rehabilitatsioonis

Uued suunad rehabilitatsioonis:

- Programmipõhine lähenemine, so inimese rehabilitatsiooniks vajalikke kompleksseid tegevusi sisaldav sekkumine, mis võimaldab keskenduda kliendi iseärasustele ja optimeerida ressurside kasutamist
- Teenuse administreerimise ja dokumendihalduse kaasajastamine alates 2010. a. käivituvate andmebaaside STAR ja REHABILITATSIOON baasil.

Rehabilitatsiooniteenus ja -programm? (1)

Mis on rehabilitatsiooniteenus ja mis programm? Ühest vastust pole ja seetõttu saab rääkida mõlemast nii kitsamas kui ka laiemas tähenduses.

- Ühelt poolt on rehabilitatsiooniteenus üksikteenus, mille osutamine inimesele toetab tema igapäevaeluga ja/või tööga toimetulekut.
- Teiselt poolt on rehabilitatsiooniteenus kompleksne protsess, milles on vaja planeerida isiku eesmärkidest ja vajadustest lähtuvaid erinevaid rehabiliteerivaid ja arendavaid tegevusi.

Oluline on leida isiku eest ja puudest lähtuv, metoodiliselt koostatud ja läbimõeldud tegevuste terviklik pakett, mis on suunatud isiku rehabilitatsiooni eesmärkide saavutamiseks. See tähendab, et tavapäraselt vajab isik mitmeid omavahel siduvaid teenuseid, mis tagavad lõpptulemusena isiku parema toimetuleku ja seatud eesmärkide saavutamise.

Rehabilitatsiooniteenus ja -programm? (2)

Rehabilitatsiooniteenuste osutamine komplekselt eeldab omakorda mitmete institutsioonide ja/või teenuse osutajate koostööd ning seda võib pidada juba programmi tasandiks.

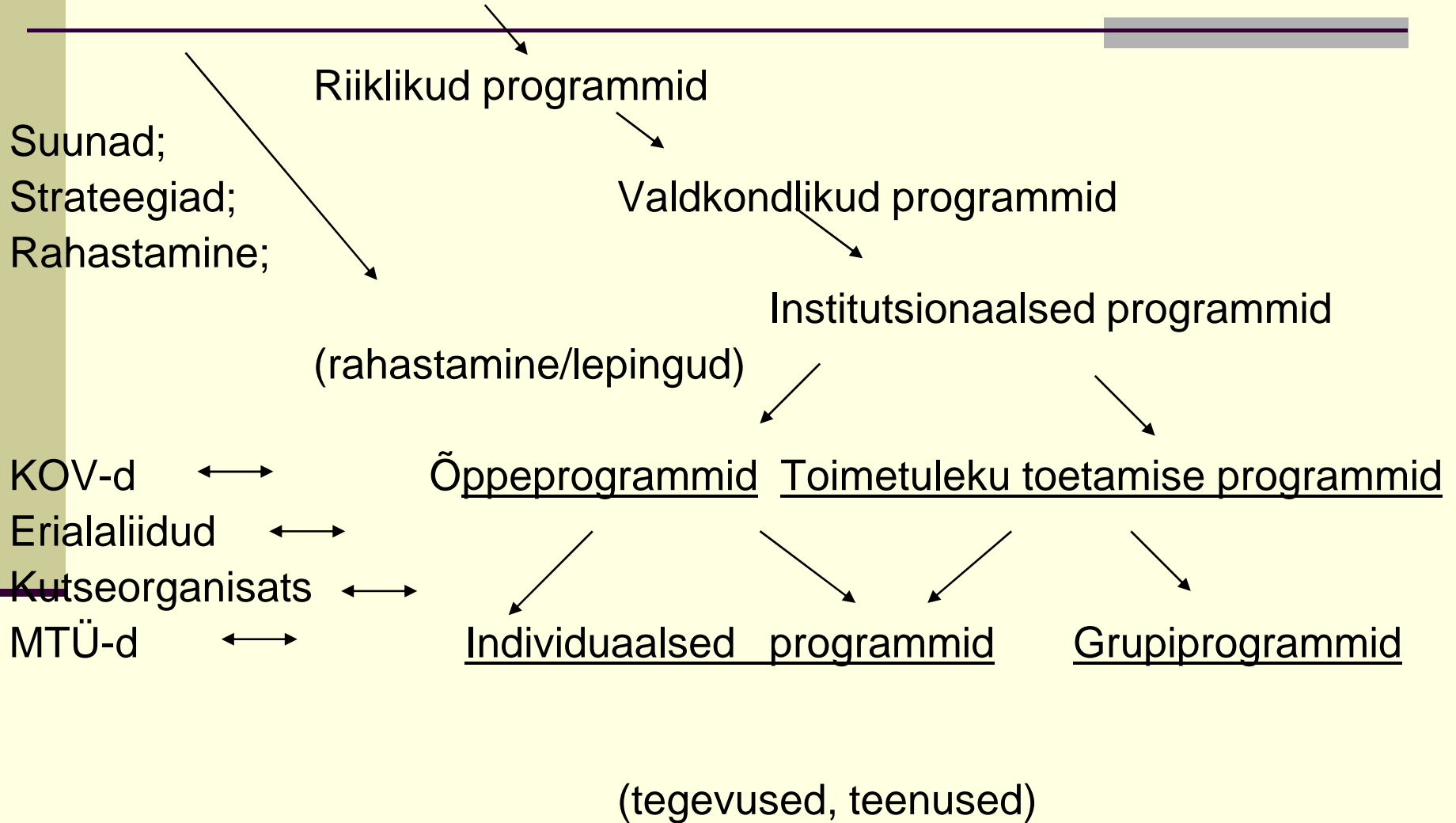
Ka programmi tasand võib olla määratletud nii kitsamalt kui ka laiemalt, nt konkreetse oskuse (oskuste) valdkonnas või terviklikuma toetussüsteemi arendamiseks ning seda nii rahvusvahelise, riikliku, KOV kui ka institutsiooni tasandil.

PITRA 2 meeskonna ettepanekul on Sotsiaalministeerium võtnud suuna üksikteenuste finantseerimise asemel toetada komplekssete sekkumiste ehk rehabilitatsiooniprogrammide arendamist ja finantseerimist.

Programmid võivad olla rahastatud kas ühest või mitmest allikast. Esimesel juhul võib olla tegemist hankega erinevatele organisatsioonidele, et rahastaja saaks parimat teenuse kvaliteeti valida.

Programmide liigid (1)

Üleeuroopalised ja rahvusvahelised programmid

Programmide liigid (2)

Programmi määratlemine pole lihtne ja sõltub mitmetest faktoritest, nt programmi tekkepõhjused, kasutamise ja/või sekkumise eesmärgid ja aeg, teenuse osutaja ja/või institutsiooni iseärasused jms.

Mis on rehabilitatsiooniprogramm ja kas programm on õige nimi sellele?

- Programm võib olla kompleksne, laiaulatuslik ning ajaliselt piiratud tegevusprogramm/tegevuskava, mis koosneb erinevatest tegevustest ja/või teenustest ning millel võib olla mitu lõppeesmärki. Teenus on selle definitsiooni järgi spetsiifiline programmi koostisosa, millel on üks eesmärk.
- Programm võib olla ka rehabilitatsiooniks vajalikke meetmeid ja sekkumisi sisaldav tegevus- või toimimiskava. Ka selles programmi käsitluses on teenus spetsiifiline programmi koostisosa, millel on üks eesmärk.

Programmide liigid (3)

- Programmi kohta võib öelda ka, et see on teenuste osutamise süstematiseeritud, terviklik, kompleksne ja organiseeritud vorm, milles sisalduvad võimalikult isiku individuaalset eripära arvestavad integreeritud elemendid, mille tulemuseks on eesmärgi saavutamine ja missiooni täitumine.
- Programmide koostamise aluseks on head meetodikad ja tõenduspõhine tegevus.
- Programmide koostamine on just mõeldud selleks, et head praktikad kirja panna ning efektiivsemalt neid kasutada. Programm on eesmärgipärasem tegevus ning tulemus on paremini mõõdetav.

Programmide liigid (4)

Rehabilitatsiooniprogramme võib liigitada järgmiselt:

- 1) Üldise eesmärgi ehk laiema eluvaldkonna põhised programmid, kus programmi üldeesmärk on laiem, tegevused/meetmed seotud mitmete oskuste ja ressursside arendamisega, nt
  - Töö valdkonnaga seotud programmid, mis on suunatud tööellu reintegreerumisele, sobiva töö valimisele, saamisele ja säilitamisele.
  - Elamise valdkonnaga seotud programmid, mis on suunatud kogukonda reintegreerumisele, võimalikult iseseisvalt elama õppimisele ja igapäevaeluga toimetulekule.
  - Õppimise valdkonnaga seotud programmid, mis on suunatud üldharidusse integreerumisele, inimese erialasele ja huvialasele arengule (kutseõpe, ümberõpe, vabahariduslikud programmid)
  - Suhtlemise- ja vaba aja valdkonnaga seotud programmid, mis on suunatud sotsiaalsele ning aktiivsusele suhete arendamises

Programmide liigid (5)

- 2) Kitsama alaeesmärgi või sihtgrupi põhised programmid, mis on suunatud ühe või mitme funktsiooni või oskuse, ressursi või toetuse arendamisele, nt
- Kommunikatsioonioskuste arendamise, orienteerumis- ja liikumisõppe ning sotsiaalsete oskuste ja igapäevaeluks vajalike praktiliste oskuste arendamise programmid, haigusega toimetuleku oskuste arendamise programmid jms.
  - Suunatud muutuseks valmisoleku ja motivatsiooni arendamisele, nt psühhosotsiaalse toetuse ja eneseabi programmid
  - Suunatud keskkonna arendamisele ja kohandamisele, nt abivahendi kohandamisega, abivahendi kasutamise õpetamise ja kasutamise kohanemisega seotud programmid.

Programmide liigid (6)

3) Diagnoosipõhised või toimetulekupiirajast lähtuvalt sõnastatud programmid:

- Nt insuldi programm või peaaju trauma järgne rehabilitatsiooniprogramm, mis võib sisaldada nii enesehoolduse oskusi, põie- ja soole kontrolli oskusi, kui ka kõne-, keele- ja kognitiivsete funktsioonide arendamist, vaba aja tegevuste jms oskuste, funktsioonide ja valdkondade arendamist, mida konkreetne inimene vajab.
- Puudega lastele arenguks vajalike tingimuste loomisega seotud programmid, mis on suunatud lapse igakülgsele arendamisele ja lähtuvad puudespetsiifilistest eeldustest ja võimetest, nt
  - liikumispuudega lapse rehabilitatsiooniprogrammid
  - kõnehäirega laste rehabilitatsiooniprogramm
  - programmid, mis on koostatud arengulistest vajadustest lähtudes, nt varajase sekkumise programm 0-1 aastat; 2-4 aastat jne
  - käitumishäirega laste ja noorte programm
  - puuetega ja krooniliste haigustega laste perede toimetulekut toetavad programmid

Programmide liigid (7)

Programmid võivad olla kohandatud individuaalseks ja /või grupiviisiliseks sekkumiseks

- Individuaalne programm on kompleksne sekkumine, mis koostatakse konkreetsele isikule tema rehabilitatsiooni eesmärgist ja vajadustest lähtuvalt. Individuaalne rehabilitatsiooniprogramm lähtub ealistest eesmärkidest ja vajadustest, puude spetsiifikast, diagnoosist ja toimetulekupiirajatest, mis on kohandatud konkreetse isiku soovidele ja vajadustele ning üldisele rehabilitatsiooni eesmärgile.
- Grupiõppe programm lähtub samuti ealistest eesmärkidest ja vajadustest, puude spetsiifikast, diagnoosist ja toimetulekupiirajatest, kuid selle eesmärk lisaks vajalike oskuste ja ressursside arendamisele on ka omavahelise toe ja kogemuse jagamine.

Programmide liigid (8)

Kas programm on ühe institutsiooni sisene või võib ulatuda ka väljapoole teistesse institutsioonidesse?

Üks asutus võib pakkuda mitmeid rehabilitatsiooniprogramme ja samuti võib üks rehabilitatsiooniprogramm olla pakutud mitme asutuse ja/või MTÜ koostöös, st programm eeldab mitmete teenuste kombineerimist, mida osutavad mitmed asutused.

Rehabilitatsiooniprogramme pakuvad asutused peavad oma tegevuses lähtuma EV kehtivast seadusandlusest, mis reguleerivad majandustegevust, sh teenuste osutamist.

Programmide liigid (9)

Rehabilitatsiooniteenuseid saavad osutada rehabilitatsiooniteenuse osutajana majandusregistris registreeritud juriidilised isikud vastavalt kinnitatud kriteeriumitele.

Rehabilitatsiooniteenuse osutaja vastavust rehabilitatsiooniteenuse osutamise riiklikele nõuetele kontrollib ja esitab majandusregistrile juriidiliste asutuste esindajate taotluste alusel SKA.

Lisaks võivad olla nõutud sõltuvalt programmi iseloomust ka teised tegevusload, nt koolitusluba, toodete müügiluba jms. Konkreetsete tegevusload on vajalikud teatud tegevuste korral, nt koolitamine, ürituste korraldamine KOV haldusalas jne. Need tegevusload väljastatakse muudest seadustest lähtudes ja neid ei väljasta SoM, vaid vastavalt tegevuse iseloomule teised ministeeriumid, sh Haridus- ja teadusministeerium või siis KOV, nt müügilubade korral.

Rehabilitatsioonile orienteeritud programmi tunnused

Rehabilitatsioonile orienteeritud programmi tunnusteks on:

1. Missioon, mis tuleneb sihtgrupi rehabilitatsiooni missioonist ning annab üldised juhised programmi tegevusele (tegevuse fookus, sihtgrupp, võtmeväärtused ja printsiibid, mis võimaldavad programmi tegevust hinnata).
2. Rehabilitatsiooniprotsessi toetav struktuur, kus reguleeritakse rehabilitatsiooni tööjuhised, tegevused ja dokumenteerimine.
3. Rehabilitatsiooni keskkond, kus keskendutakse kogukonnale, programmi osade/keskkonna võrgustikule ja programmi kontekstile.

Võtmeväärtused rehabilitatsioonile orienteeritud programmis (1)

- Orienteeritus isikule- tähelepanu keskpunktis on inimene kui tervik mitte kui diagnostiline tase või haigus.
- Isiku funktsioneerimise toetamine – tähelepanu keskpunktis on igapäevaelu tegevuste sooritus
- Toetuse tagamine – keskendutakse abi andmisele nii kaua kui seda vajatakse
- Lähtumine keskkonna spetsiifilisusest – keskendutakse konkreetsele kontekstile, kus inimene elab, õpib, suhtleb või töötab

Võtmeväärtused rehabilitatsioonile orienteeritud programmis (2)

- Võrgustiku kaasamine – individide kui võrdväärsete partnerite kaasamine rehabilitatsioonis
- Lähtumine inimese valikutest ja eelistustest – kogu protsessi vältel keskendutakse indiviidi eelistustele
- Tulemusele orienteeritus – rehabilitatsiooni hindamisel keskendutakse rehabilitatsiooni mõjule kliendi tulemusele
- Kasvupotentsiaali arvestamine - keskendutakse isiku rahulolu ja edu parandamisele.

Võtmeväärtused peaksid peegelduma rehabilitatsiooniprogrammi töökirjeldustes, programmi protseduurides, dokumentatsioonis ja üldises programmi suhtlemiskultuuris.

Programmi struktuur (1)

Rehabilitatsiooniprogramm peab olema struktureeritud, et suurendada ja tõhustada rehabilitatsiooniprotsessi, mille eesmärgiks on saavutada rehabilitatsiooni missioon.

Rehabilitatsiooniprogrammi struktureeritakse 3-l tegevustasandil lähtudes rehabilitatsiooniprotsessi diagnoosimise, planeerimise ja sekkumise etappidest järgmiselt:

1. Rehabilitatsiooni tööjuhised – toimingud, protseduurid, mis kirjeldavad, kuidas teenuseid osutatakse
2. Rehabilitatsiooni tegevused – igapäevases töös toimuvad tegevused, koostöö ja suhtlemine inimeste vahel
3. Rehabilitatsiooni dokumenteerimine- rehabilitatsioonialase informatsiooni ja teenuste talletamise süsteem, mis seisneb info kogumises kliendi toimikusse ja/või andmefaili.

Programmi struktuur (2)

Hindamisjuhised rehabilitatsiooniprogrammis:

- Igal isikul on oma rehabilitatsiooni diagnoos ja hindamistulemus
- Protseduurides võib määratleda, kes viivad läbi hindamise ja kuidas nad on vastutavad kliendi maksimaalse osalemise eest
- Hindamine on suunatud ülesande lahendamisele.

Programmi struktuur (3)

Planeerimisjuhised rehabilitatsiooniprogrammis:

- Programmis kasutatakse diagnostilist informatsiooni, et planeerida vajalike oskuste ja toetuste arendamist
- Iga toetust või oskust kirjeldatakse rehabilitatsiooniplaanis eesmärgina
- Iga eesmärgi jaoks on kindel inimene, kindlad sekkumised, ajaperiood
- Plaanide koostamisel osalevad kliendid ning kliendi ja teiste isikute maksimaalseks kaasamiseks programmi planeeritakse piisavalt aega
- Planeerimistegevus seisneb ettevalmistavates kohtumistes kliendi ja teiste oluliste isikutega, et arutada plaani
- Määratletakse, kes koordineerib planeerimisprotsessi, näiteks juhtumikorraldaja

Programmi struktuur (4)

Planeeritud programm peab andma vastused küsimustele:

- Kuidas kindlustatakse oskuste ja ressursside arendamise toimumine?
- Milliseid ressursse on vaja nende tegevuste läbiviimiseks?
- Kuidas registreeritakse paranenud oskuste kasutamine või suurenenud toetuse määr?
- Kuidas organiseeritakse programmi jooksev hindamine?

Programmi keskkond ja kontekst (1)

Programmi keskkonna määratlemisel lähtutakse kolmest aspektist, need on

- keskendumine kogukonnale, sh rehabilitatsioonile kogukonnas ja kogukonna kaudu;
- keskendumine programmi osade/võrgustiku keskkondadele, sh erinevatele teenustele ja tegevustele, mida programm kontrollib ja koordineerib ning tegevuste astmelisusele ja loogilisele järgnevusele
- keskendumine kontekstile, sh nii kultuurilisele kui organisatsioonilisele keskkonnale, mis peegeldavad rehabilitatsiooni väärtusi)

Peamiseks küsimuseks keskendumisel kogukonnale on:

- Kus on parem rehabiliteeruda, kas haiglas või reaalses keskkonnas (kogukonnas)?

Nii vaegustega kui vaegusteta inimesed soovivad elada, õppida, suhelda ja töötada mitte kunstlikus ümbruses, vaid pigem reaalses maailmas, kogukonnas. Samas isegi kui rehabilitatsioon keskendub alati kogukonnale, ei pea ta tingimata kogukonnal baseeruma.

Programmi keskkond ja kontekst (2)

Planeeritud programm peab andma vastused küsimustele:

- Milliste võrgustiku osapooltega programm on seotud?
- Kes seob programmi võrgustiku erinevate osapooltega?
- Kuidas on igale kliendile tagatud valik võrgustikus?
- Kuidas on kliendile tagatud juurdepääs võrgustikule?

Peamisteks küsimusteks keskendumisel programmi kontekstile on:

- Kas programmi keskkonna kontekst vastab sihtgrupi/isiku kultuurilistele või organisatsioonilistele veendumustele?
- Kuidas see kontekst peaks ilmnenema, kas välisilmes, rehabilitatsiooniprotsessist lahus olevate tegevuste pakkumises ja/või programmi juhtimisstiilis?

Levinumad programmid

- Sotsiaalsete oskuste õpetamine
- Igapäevaeluga toimetulekuoskuste õpetamine
- Puude spetsiifikast tulenevate oskuste ja funktsioonide arendamine (kommunikatsioon, motoorika, orientatsioon jms)
- Psühhosotsiaalne toetus, sh motiveerimine ja muutuseks valmisoleku arendamine
- Perede koolitus ja nõustamine
- Abivahendite valik, sobitamine ja õpetamine
- Keskkonna arendamine ja kohandamine
- Kutsealane nõustamine, -õpe ja ümberõpe
- Teenused ja programmid, mis on seotud sobiva töö valiku, saamise ja säilitamisega

Näide programmist (1)

Programm kuulmispuudega inimesed:

- Viipekeele õpetamine
- Suult lugemise õpetamine
- Viipekeele õpetamine perele ja võrgustikule (kollektiiv, tööandja, sotsiaaltöötaja)
- Psühhosotsiaalne toetus, sh enesehinnangu, julguse, motivatsiooni ja valmisoleku arendamine, et inimene sooviks tööle minna

- Sotsiaalsete oskuste õpetamine
- Igapäevaeluga toimetuleku, sh rahaga ja majapidamisega toimetuleku õpetamine

- Abivahendite, nt kuulmisaparaatide või vibreerivate kellade valik, sobitamine, kasutamise õpetamine, ümberõpe ja hooldus

- Sobiva töö leidmise ja hoidmisega seotud teenused (tegevused väljaspool tööaega)

Näide programmist (2)

Nägemisrehabilitatsioon:

- Varajase sekkumise programm -0-2 a
- Perede koolitus ja nõustamine
- Funktsionaalse nägemise hindamine ja nägemiskasutamise õpetus
- Abivahendite määramine ja kasutamise õpetamine, lisandub reeglina iga teenusega
- Füüsilise keskkonna kohandamine (töö- ja elukoht)
- Kommunikatsioonioskuste arendamise programmid
- Motoorika arendamise programm
- Igapäevaeluga toimetulekuoskuste õpetamine
- 3 eluaastast orienteerumis- ja liikumisõpetus (vastavalt eale)
- Nägemist asendavate oskuste õpetamine, nt käte arendamine
- 5 eluaastast punktikirja oskuste õpetamine – järjepidev õpe
- Umbes 10 eluaastast masinakirja õpetamine
- Arvutikasutamise õpetamine
- Kutseharidus, sh õppevahendite väljatöötamine ja kohandamine ²⁷

Näide programmist (3)

Programm psüühikahäirega inimestele:

- Tööotsimise programm
- Sotsiaalsete oskuste treeningprogramm
- Igapäevaeluga toimetulekuoskuste treeningprogramm
- Haigusega toimetulekuoskuste treeningprogramm
- Söömishäirega isikute toetusprogramm
- Esmahaigestunute toetusprogramm (Noorte toetusgrupp)
- Perekoolitusprogramm psüühikahäirega inimeste lähedastele

Juhised rehabilitatsiooniprogrammi kirjeldamiseks (4)

REHABILITATSIOONIPROGRAMMI KIRJELDUS

1. PROGRAMMI nimetus, missioon

- Programmi nimetus, eesmärk (üld- ja alaeesmärgid), missioon, sihtgrupp, oodatav tulemus(ed).

2. METOODIKA, TEOORIA

- Programmi metoodiline ja teoreetiline taust.
- Senine rakendamine praktikas, tõenduspõhisus, tulemuslikkus.

3. PROGRAMMI OSUTAVAD TÖÖTAJAD JA VALDKONNAD

- Töötajate nimed, vastutavad spetsialistid ja nende eriala või pädevusvaldkond ja nende ülesanne programmis

Juhised rehabilitatsiooniprogrammi kirjeldamiseks (5)

---

4. PROGRAMMI KESKKOND, STRUKTUUR JA SISU

- Programmi ülesehitus ja ajaline plaan.
- Sisu ja tegevuste kirjeldus
- Keskkonna kirjeldus, milles programm läbi viiakse.

5. PROGRAMMI MAHT JA HIND

- Millises mahus suudetakse programme osutada (aasta maht, kuu maht)?
- Hind isiku kohta (nt tund, päev) ja programmi kogumaksumus, hinna kujundamise põhimõtted, st mida hind sisaldab.

6. PROGRAMMI TULEMUSLIKKUSE JA KVALITEEDI HINDAMINE

- Programmi kättesaadavus (aeg, transport).
- Konkreetse programmi kvaliteedi ja tulemuste hindamine ja missugused on kvaliteedi hindamise indikaatorid (näitajad). Kuidas on planeeritud programmi edukuse hindamine, kui programm kestab kauem kui 3 kuud, kas ja kuidas on võimalik teha vahehindamist. ³⁰